

Петровић Срећко*

Универзитет у Београду
Православни богословски факултет

Путокази Светог Писма

(Јован Благојевић, *Библијски путокази*, прва књига.
Београд: Библијски културни центар, Еванђеоско
удружење студената, 2021)

Нова књига Јована Благојевића састављена је из две целине. Први део књиге *Библијски путокази* сачињен је од кратких прилога на различите теме библијске археологије и културологије. У питању су углавном преведени текстови преузети из *Библијског археолошког прегледа* (*Biblical Archaeology Review*) — познатог часописа основаног 1975. године, чији је издавач Библијско археолошко друштво (*Biblical Archeology Society*), али и из часописа *Национална географија* (*National Geographic*), листа *Хаарец* (*Haaretz*), као и текстови из библистичких лексикона и приручника, такође и из црквено-богословске периодике.

У нашем окружењу генерално је мало публикација које су посвећене питањима библијске археологије. Попис библијско-археолошке литературе из пера православних аутора обухвата невелики број наслова, међу којима је знаменита *Библијска археологија* Душана Глумца, објављена најпре шапирографски 1931. године, а потом штампана 1954. године (и опет 1985, 1999. итд.). Уколико у овај списак, поред црквено-богословске, укључимо и другу стручну литературу, свакако бисмо на њега додали и монографију Видосаве Недомачки, објављену у Београду 1964. године под насловом *Stara jevrejska umetnost u Palestini*, као и њене уџбенике за студенте Филозофског факултета: *Arheologija Bliskog istoka: predavanja na Katedri za arheologiju Bliskog istoka* из 1978. године (2. издање 1981. године) и *Arheologija Bliskog istoka: Asirija — novovavilonska država* из 1984. године. Популарну књигу немачког новинара Вернера Келера, у преводу Војислава Утвића, под насловом *Библија је у праву: историја и археологија Јовијерђују*, објавио је крагујевачки Каленић 1979. године (2. издање 1987. и 3. издање 2008. године). Неколико краћих напомена на тему библијске археологије може се наћи у монографијама Џона Дрејна *Увођење у Свјетле Заветје* и *Увођење у Нови Заветје*, објављеним на српском у преводу Богдане Ђукић 2003. и 2004. године. Корисна штива су и Атлас Библије односно књига *Светла земља: географија, историја и есхатологија* коју је објавила Хришћанска мисао 2000.

* spetrovic.193009@bfspc.bg.ac.rs

године (2. издање 2010. године), приручници које је за студенте Православног богословског факултета написао Драган Милин (*Увод у Светио Писмо Сѣјарої Заветѣа* из 1991. и *Сѣјарозаветѣна истѣорија* из 1994. године), као и монографије Илије Томића *Јудејске верске заједнице у доба антике* (2010) и *Предесенски сѣиси* (2015). У ужем смислу посвећени библијској археологији, у периоду СФРЈ појавили су се и приручници римокатоличких библиста Бонавентуре Дуде (*Библијска археологија: појат и преглед најважнијих ископина*, 1960. године) и Адалберта Ребића (*Библијске старине*, 1983. године). Неколико редака посвећено питањима библијске археологије може се наћи у *Сѣомену објаве* В. Ц. Харингтона (хрватски превод Мата Зовкића објављен 1977. и 2. издање 1987. године), као и у његовом *Сѣомену исѣуњења* (штампаном такође у Зовкићевом преводу 1977. године, 2. издање 1987. године). Домаћи протестанти 1987. године покренули су збирку под насловом „Библиотека ‘Библијска археологија’“, у којој се исте године појавила [изгледа као једина?] прва књига — монографија адвентистичког библијског археолога Сигфрида Х. Хорна *Археолоѣија ѣумачи Библију* у преводу Смарагде Стефановић и Драгомира Обрадовића. У заједничком подухвату неколико домаћих протестантских издавача — „Препорода“ из Београда, „Знака наде“ из Загреба и „Добре вести“ из Новог Сада – Павле Боровић објавио је свој *Библијски ѣруручник археолошких, ѣеоѣрафских и истѣоријских ѣојмова* у два тома 1987. године (прештампан 1988. и 1991. године). „Препород“ је недавно објавио монографију Д. Обрадовића (*Nestali gradovi i civilizacije*, 2018. године). Ту се списак домаће библијско-археолошке литературе, и ауторске и преводне, отприлике завршава.

Колико је ова тема код нас слабо заступљена — делимично из оправданих разлога, најпре због запостављености домаће археологије уопште, условљене сиромаштвом друштва и мерама штедње које, на првом месту, погађају неисплативе научне дисциплине, а бојимо се и делимично из неоправданих разлога — врло добро илуструје чињеница да се Глумчева *Библијска археолоѣија* и даље користи као литература у домаћим богословским високошколским установама, више од 90 година после свога настанка.

Мали је број домаћих истраживача који су имали прилике да учествују у археолошким истраживањима библијских локалитета, попут Бранислава Анђелковића, професора Филозофског факултета Универзитета у Београду и аутора већег броја прилога на теме блискоисточне и библијске археологије штампаних у домаћој и иностраној периодици, као и аутора монографије *Археологија смрти: ка разумевању старог Еѣипта* (2018). Један од њих је Александар Даниловић, дипломац ПБФ Универзитета у Београду, а сада докторант на Универзитету у Хајделбергу, млади библиста који је био на више ископавања у Израелу, два пута у Тел Азеки и једном у Тел Моци. Из његовог пера настао је и кратак преглед ископавања у Тел Моци уз анализу открића из перспективе библијског текста, објављен у часопису *Боѣословље* 78/1 (2019) — чланак који је у домаћој богословској периодици уникатан у смислу да је аутор очевидац и актер истраживања на терену.

Но, верујемо да се ситуација мења и поправља. Првине плодова савремене српске библистике већ се убиру. Поред новијих студија и расправа из пера домаћих библиста, најпре оних са ПБФ Универзитета у Београду и са ПБФ Универзитета у Источном Сарајеву, свој допринос запостављеним библистичким наукама приложио је и вероучитељ Јован Благојевић. Благојевић је пре неколико година покренуо часопис *Библијске студије*, посвећен областима библијског богословља, књижевности, историје и археологије. У протеклих неколико година, у домаћој богословској периодици објавио је неколико научних радова из библистике а, с друге стране, покренуо је и популарну едицију под називом „Изабране библијске приповести“. Тако се прва књига *Библијских њушоказа* наставља на његов досадашњи труд.

Сва је прилика да је издавање *Библијских њушоказа* Јована Благојевића мали екуменски подухват. Аутор и приређивач књиге је православни теолог, вероучитељ, наставник православног катихизиса; покровитељи издања су православни хришћани — породица Прерадовић и Српска црквена општина из Орланда (САД), а издавачи су Библијски културни центар и Еванђеоско удружење студената из Београда. Иако су библијске науке област у којој хришћани различитих вероисповедања и те како могу да сарађују, сличних екуменских подухвата код нас врло је мало, па овај детаљ књигу чини нарочито занимљивом.

Погледајмо укратко шта читаоцима доноси прва књига *Библијских њушоказа*. За садржајем (стр. 5–14), првој целини Благојевићеве књиге претходи текст оца Александра Шмемана, преузет из његове знамените студије *Велики њосћ*, штампан уместо предговора („Највећа трагедија савремене Православне Цркве“, стр. 15–18). У првом делу књиге, насловљеном „Путокази археологије, културологије и митологије библијског света“, налази се више поглавља.

Поглавље „Путокази археологије, културологије и митологије Књиге Постања“ сачињено је од текстова „Лилит, митска жена — од античког демона до феминистичког симбола“ (стр. 23–24), „Сви смо његови потомци — заборављени Адамов син“ (стр. 25–28) и „Да ли је откривена Содом — путокази библијске географије“ (стр. 29–30). Сви ови текстови преведени су из часописа *Biblical Archaeology Review*.

Наредно поглавље, „Путокази археологије, културологије и митологије Књиге Изласка“, доноси прилог „Излазак: чињеница или фикција? — докази израилског изласка из Египта“ (стр. 33–35) из истог часописа, затим текст Олге Михајловић-Благојевић „Кад је монотеизам био јерес“ (стр. 36–39), те текстове „Египтолози на трагу писаног споменика који је старији од Мернептахове стеле“ (стр. 40–42), „Мојсеј — побожни вођа или насилни борац?“ (стр. 43–45), „Правећи опеке за фараона“ (стр. 46–48), „Потрага за библијским Синајем — између планина Саудијске Арабије и Хар Каркома у Негеву“ (стр. 49–51), преведене из *Библијској археолошкој њреїледа*. Следују им текстови „Развој пасхалног обреда — древно писмо које открива миленијумски пут“ (стр. 52–53), преведен из *Хаареца*, и „Ко су били древни Хетити — да ли Библија и археологија дају различите одговоре?“ (стр. 54–56).

Поглавље „Путокази археологије, културологије и митологије доба библијских судија и царева“ сачињено је од прилога „Жена која је променила историју Ханана — Девора: пророчица, музичарка и ратница“ (стр. 59–63), превода текста Аделе Берлин „Рута — мала књига великих тема“ (стр. 64–70), чланка „Израел: пронађене капије Голијатовог града — још једна потврда истинитости Библије?“, преузетог из *Националне географије* (стр. 71), и превода текстова из *Библијској археолошкој иреїледа* — „Тел-Дан натпис — први археолошки доказ о историчности цара Давида“ (стр. 72–73), „У потрази за Соломоновим храмом — како је ‘Аин Дара храм у Сирији осветлио библијски наратив“ (стр. 74–76), „Ко је библијска савска царица? — потрага за краљицом од Саве и њеним краљевством“ (стр. 77–78), „Чистота и нечистота у древном Израилу гвозденог доба“ (стр. 79–80), „Зашто су пси ‘жигосани’ у Библији“ (стр. 81–82), „Где је библијска Витсаида“ (стр. 83–84), „Витсаида — место које је нестало“ (стр. 85–97) и „Језекијин тунел — археолошка открића захтевају преиспитивање?“ (стр. 98–100).

Поглавље „Путокази археологије, културологије и митологије света асиро-вавилонског расејања“ читаоцима доноси текст „Висећи вртови Вавилона... у асирској Ниниви — неупоредиви Сенахерибови вртови“ (стр. 103–105), преведен из *Библијској археолошкој иреїледа*, те прилог „Археолошки налази потврђују библијске извештаје о вавилонском освајању Јерусалима“ (стр. 106–107) из *Националне географије*, као и текст „Тајна опстанка — археологија открива како је Израел преживео ‘загрљај’ оријенталних империја“ (стр. 108–110), за којим следе текстови „Колико је вавилонско ропство било лоше? — да ли су Јудејци заиста плакали крај вавилонских река?“ (стр. 111–112), „Алгоритамска анализа ‘Самарјанских натписа’ и мит о распрострањеној писмености древних Израилаца“ (стр. 113–114) и „Како је Библија писана током расејања и после њега — библијски Јевреји у променљивом свету“ (стр. 115–117), сви преведени из *Библијској археолошкој иреїледа*.

Следеће поглавље, под насловом „Путокази археологије, културологије и географије Новог Завета“ доноси текстове „Чудесна открића у земљи којом је ходио Христос — археологија потврђује писање Еванђеља?“ (стр. 121–123), „Јеврејско очишћење — галилејска радионица за камене судове потврђује извештаје Еванђеља?“ (стр. 124–125), „Брат Исусов — саркофаг — потврђена древност и аутентичност натписа“ (стр. 126–128), „Бања Витезда — шта нам археологија открива о месту Христовог знамења (чуда)?“ (стр. 129–130), чланак Џ. Талбора „Марко и Јован: свадба у Кани — чија и где?“ (стр. 131–135), као и текстове „Шта су становници земље у којој тече ‘мед и млеко’ јели током римског периода?“ (стр. 136–137), „Силоамска бања — археолошка потврда хришћанске сакралне локације“ (стр. 138–139), „Васкрсење Лазара — ранохришћанска уметничка актуелизација Еванђеља“ (стр. 140), „Света Евхаристија — од обеда до обреда“ (стр. 141–143) — све из *Библијској археолошкој иреїледа*. Следе им текстови из *Националне географије* „Име Понтија Пилата дешифровано на прстену пронађеном поред Витлејема“ (стр. 144–145) и „Историја распећа“ (стр. 146–

148). На њих се надовезује текст преведен из *Хаареца*, под насловом „Трагање за Емаусом — да ли је пронађено место једног од Христових постваскршњих јављања?“ (стр. 149–154), којем следе текстови из *Библијској археолошкој њреїледа*: „У потрази за васкрсењем — вишегодишње путовање професора за описима Христовог васкрсења (извод)“ (стр. 155–161), „Како је изгледала менора на Титовом тријумфалном луку? — вероватно ћете се изненадити“ (стр. 162–163) и „Археологија потврђује писање Ј. Флавија — да ли је најзначајнији историчар античког Израела био опортунистички издајца или бранитељ Јудејског народа?“ (стр. 164–165). Поглавље закључује текст преведен из *Библијске ревије (Revue biblique)* коју издаје Француска библијска и археолошка школа из Јерусалима (*École biblique et archéologique française de Jérusalem*), под насловом „Кумран — археолошко откриће које је обележило 20. век“ (стр. 166–169).

Поглавље „Путокази археологије, културологије и митологије света библијске апокалиптике“ састављено је од текстова „Авадон — од места разарања до господара подземља“ (стр. 173–174) (текст је преведен из *Речника божанства и демона у Библији — Dictionary of Deities and Demons in the Bible*) и „Поглед на ‘млако’ завештање цркве из Апокалипсе — Лаодикија у Библији, историји и археологији“ (стр. 175–177) из *Библијској археолошкој њреїледа*.

Наредно поглавље — „Путокази археологије, културологије и митологије света обликованог Библијом“ — читаоцима најпре доноси неколико текстова Олге Михајловић-Благојевић, изворно објављених у *Православљу*: „О изазовима превођења Светог Писма — реч, језик и свети текст“ (стр. 181–184), „О језику, аскези и научничком духу — Ориген и Бл. Јероним“ (стр. 185–189) и „Септуагинта као табу свог времена“ (стр. 190–193). Следе им два одломка из *Увода у Нови Завет* Јоаниса Каравидопулоса — „Језик и језичке карактеристике новозаветних списа“ (стр. 194–196) и „Древни преводи Новог Завета“ (стр. 197–200). Својеврсни закључак прве целине књиге и прелудијум њене друге целине јесте ауторски текст Јована Благојевића под насловом „Тајна виминацијумских гностика и покушај њеног религиолошког разрешења“ (стр. 201–207).

У другој целини књиге која је пред нама, састављеној од поглавља раздвојених на краће текстове који су настали из пера Јована Благојевића, мање је тема библијске археологије. Но, овај део књиге прилика је за аутора да изрази богатство своје мисли и у краткој форми изложи своје библијске увиде. Сажето, али и богословски богато, Благојевић излаже своје разумевање *џушоказа* Светог Писма, изграђивано на дугом и темељном ишчитавању и учењу библијског текста. Још даље од тога, у другом делу књиге Благојевић се прихвата *џумачења* и *акџуелизовања* библијског текста.

У поглављу „Путокази Старог Завета“, аутор се бави старозаветним темама кроз потпоглавља „Путокази библијске праисторије“ (кроз текстове о Авељу — праведнику који говори без речи, тајни Каиновог променеог лица, Вавилону у ретроспективи — од Апокалипсе до вавилонске куле, стр. 215–225), „Путокази историје праотаца Израила“ (прилозима на теме вере према Посланици Јеврејима, односно вере као ходочашћа — од праоца Авраама и дре-

вног Вавилона до Новог Јерусалима, Мелхиседека — загонетног цара и свештеника, стр. 229–255), „Путокази Мојсејевог доба“ (опет се враћајући Посланици Јеврејима и вери као држању за (Не)видљивог, као прослављању пасхалног спасења, стр. 259–270), „Путокази доба судија и царева“ (кроз прилог о пророку Самуилу и царевама Давиду и Соломону — највећим владарима древног Израила, стр. 273–279), „Путокази библијске поезије“ (кроз низ од седам текстова на тему занемарене димензије најпознатијег псалма, хијастичког читања 23. псалма — у којима до нарочитог изражаја долази Благојевићево познавање старозаветних тема — стр. 282–310), „Путокази библијских пророштава“ (кроз прилог о Старом Завету као чежњи за Христом, илустрован моментима из богате старозаветне историје, и текст о занемареним детаљима знаменитих месијанских пророштава, у ком врхуне Благојевићева посвећеност и удубљеност у библијски текст — стр. 313–323).

У последњем поглављу другог дела књиге, под насловом „Путокази Новог Завета“, налазе се потпоглавља „Путоказ са Голготе“ (у ком Благојевић сабира три своја разматрања о крсту, стр. 329–340), „Путокази Лукиног еванђеља“ (где се аутор бави проблематиком Благовести, Захаријиног кажњеног и Маријиног благословеног неповерења, Христовог *изласка* у Јерусалиму, Преображењем и јављањем путницима за Емаус, стр. 343–352). У потпоглављу „Путокази Матејевог еванђеља“ налази се шест текстова посвећених разумевању поетског обрасца најзначајније хришћанске молитве — Молитве Господње – као и текст о загонетној поруци Христове параболе о радницима у винограду, а затим прилог о апостолској мисији (стр. 355–421). Потпоглавље „Путокази Јовановог еванђеља“ састављено је од текстова посвећених сведочанству Јована Крститеља, првом „знамењу“ последњег славља — свадби у Кани, тајанственом разговору Никодима и Христа, радикалној поруци четвртог еванђелисте, Христовом уласку у Јерусалим и Томином неверју (стр. 425–464). Последње потпоглавље, „Христос као Путоказ у живот“, бави се темом (у)гледања на Христа и смислом Недеље Православља (стр. 467–472).

На крају можемо дати неколико критичких напомена које се тичу одређених техничких детаља. Благојевић се као преводилац и као аутор у појединим случајевима опредељује за нетрадиционалну транскрипцију библијских назива и имена, попут одређеног (и све већег) броја наших млађих библиста. Тако се, уместо традиционалног облика *Израиљ* и изведеница, у књизи срећу облици *Израил* (стр. 42, 47, 55. итд.), *Израилци* (стр. 46, 49, 50. итд.), *израилски* (стр. 33, 55, 60. итд), али и облик *Израел* (стр. 42, 78). На неким местима, задржан је традиционални облик *Израиљ* (стр. 242, 254, 442). С друге стране, када је реч о јеврејском научнику са именом *Israel Finkelstein*, његово име транскрибовано је као *Јисраел* (стр. 114), односно *Исраел* (стр. 149).

Име старозаветног пророка транскрибовано је пак на традиционалан начин као *Мојсеј* (стр. 43, 45, 49. итд.); опет, понегде је задржан уобичајенији савремени облик *Мојсије* (стр. 194, 242, 450). Можда би у неком наредном издању ове књиге било zgodно сравнити терминолошке варијације.

Чини се да би понегде требало поправити превод. Примера ради, у литератури на српском су писма Светог Кипријана Картагинског углавном навођена као *ѿосланице*, што је свакако бољи облик од енглеског *Epistle* (стр. 142). Узгред, права је штета што преведени текстови нису опремљени потпунијим подацима о изворницима — именима аутора и библиографским подацима.

Но, ови минорни недостаци занемарљиви су спрам блага које српском читаоцу доноси прва књига *Библијских ѿуѿоказа* Јована Благојевића. Са радошћу поздрављамо публикавање ове збирке вредних Благојевићевих текстова и превода, надајући се да ће се убрзо појавити и друга књига, као и многе наредне.